

ВОЛКОВА Ю. А.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
(Вищий навчальний заклад «Київський
університет ринкових відносин»)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.33>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

У статті досліджено адміністративно-правові засади реалізації прав людини в процесі взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями. Вказано, що міжнародні фінансові організації досить часто відіграють ключову роль у підтримці проектів, які є особливо важливі для реалізації прав людини. Щоб максимізувати свій вплив на розвиток, МФО, як правило, зосереджуються на країнах або секторах всередині країн, які не мають достатнього доступу до капіталу приватного сектору і яким статутами заборонено (або не рекомендується) фінансувати клієнтів приватного сектору, які могли б отримати достатній капітал на розумних умовах. Такий наголос на недостатньо обслуговуваних, «прикордонних» ринках призводить до більшої схильності до ризиків, пов'язаних з правами людини. Часто ці країни, сектори та проекти не обслуговуються ринками приватного капіталу саме тому, що вони створюють політичні, соціальні та екологічні проблеми, які перевищують толерантність до ризику фінансистів приватного сектору.

Констатовано, що за таких обставин підтримка з боку МФО може бути важливішою для спонсора проекту, ніж будь-яке фінансування, яке може надати МФО, оскільки участь у МФО може забезпечити певне політичне прикриття та гарантування ризиків, що значно полегшує проекту залучення підтримки з боку приватних ринків капіталу.

Зроблено висновок, що Керівні принципи залишаються провідним адміністративно-правовим інструментом у процесі реалізації прав людини у процесі взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями. Прихильники Керівних принципів прагнуть співпрацювати один з одним та з іншими учасниками для подальшої їх реалізації у партнерстві з багатьма підприємствами, профспілками та іншими неурядовими організаціями, які працюють для досягнення тієї ж мети.

Ключові слова: права людини, міжнародні фінансові організації, міжнародні організації, публічно-правове регулювання, суб'єкти фінансової діяльності.

Volkova Yu. A. Administrative and legal principles of the implementation of human rights in the process of interaction with international financial organizations

The article studies the administrative and legal foundations of the implementation of human rights in the process of interaction with international financial organizations. It is indicated that international financial organizations often play a key role in supporting projects that are especially important for the implementation of human rights. To maximize their impact on development, IFIs tend to focus on countries or sectors within countries that do not have sufficient access to private sector capital

and which are prohibited (or discouraged) by statutes from financing private sector clients who could obtain sufficient capital on reasonable terms. This emphasis on underserved, "borderline" markets leads to a greater exposure to human rights risks. Often, these countries, sectors and projects are not served by private capital markets precisely because they create political, social and environmental problems that exceed the risk tolerance of private sector financiers.

It is stated that in such circumstances, support from IFIs may be more important for the project sponsor than any funding that can be provided by IFIs, since participation in IFIs can provide some political cover and risk guarantees, which greatly facilitates the project to attract support from private capital markets.

It is concluded that the Guiding Principles remain the leading administrative and legal instrument in the process of human rights implementation in the process of interaction with international financial organizations. Proponents of the Guiding Principles seek to work with each other and with other actors to further implement them in partnership with many businesses, trade unions and other non-governmental organizations working towards the same goal.

Key words: *human rights, international financial organizations, international organizations, public law regulation, financial entities.*

Постановка проблеми. Міжнародні фінансові організації (далі – МФО) досить часто відіграють ключову роль у підтримці проектів, які є особливо важливі для реалізації прав людини. Щоб максимізувати свій вплив на розвиток, МФО, як правило, зосереджуються на країнах або секторах всередині країн, які не мають достатнього доступу до капіталу приватного сектору [1] і яким статутами заборонено (або не рекомендується) фінансувати клієнтів приватного сектору, які могли б отримати достатній капітал на розумних умовах.

Такий наголос на недостатньо обслуговуваних, «прикордонних» ринках призводить до більшої схильності до ризиків, пов'язаних з правами людини. Часто ці країни, сектори та проекти не обслуговуються ринками приватного капіталу саме тому, що вони створюють політичні, соціальні та екологічні проблеми, які перевищують толерантність до ризику фінансистів приватного сектору.

За таких обставин підтримка з боку МФО може бути важливішою для спонсора проекту, ніж будь-яке фінансування, яке може надати МФО, оскільки участь у МФО може забезпечити певне політичне прикриття та гарантування ризиків, що значно полегшує проекту залучення підтримки з боку приватних ринків капіталу. Наприклад, консорціум на чолі з Еххон, який спонсорував суперечливий трубопровід Чад-Камерун, не приступив би до реалізації проекту, якби Світовий банк і IFC не зменшили політичні ризики для консорціуму, підтримавши проект, навіть якщо їх фінансування становило лише невелику частку від загальних витрат на проект [2]. Аналогічним чином, підтримка Групи Світового банку та страхування політичних ризиків допомогли сприяти фінансуванню критично важливого приватного сектору для суперечливої греблі Нам Тхеун 2 в Лаосі [3].

Тому МФО часто є ключовими каталізаторами проектів розвитку за принципом «високий ризик – висока винагорода», особливо в країнах зі слабким, корумпованим або авторитарним управлінням. Таким чином, їх рішення передати проект, який, на їх думку, є занадто ризикованим, щоб заслуговувати на підтримку, може зіграти вирішальну роль у визначенні того, чи буде проект рухатися вперед. І якщо вони погоджуються надати фінансування, вони мають важелі впливу для забезпечення впровадження відповідних гарантій для мінімізації ризиків того, що проект негативно вплине на права людини, зокрема як для працівників МФО, так й членів приймаючих громад.

Виклад основного матеріалу. Держави беруть участь у широкому спектрі ініціатив, політик та дій для впровадження Керівних принципів ООН та у сфері прав людини та бізнесу в цілому. У цьому аспекті слід зазначити, що Загальна декларація прав людини

є важливим документом в історії прав людини. Розроблена представниками з різним правовим та культурним походженням з усіх регіонів світу, Декларація була проголошена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у Парижі 10 грудня 1948 року резолюцією Генеральної Асамблеї 217 А (III) як загальний стандарт досягнень для всіх народів та всіх націй. Вперше він встановлює основні права людини, які повинні бути загальнозахищеними. З моменту свого прийняття в 1948 році Загальна декларація була перекладена більш ніж на 500 мов – найбільш перекладений документ у світі – і надихнула конституції багатьох нових незалежних держав і багатьох нових демократій. Загальна декларація разом з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права та його двома Факультативними протоколами (про процедуру розгляду скарг та про смертну кару) та Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права та його Факультативним протоколом утворюють так званий Міжнародний білль про права людини.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права набув чинності в 1976 році. Комітет з економічних, соціальних та культурних прав є органом з 18 незалежних експертів, який контролює виконання Пакту його державами-учасниками. Його Факультативний протокол набув чинності в 2013 році. Права людини, які Пакт прагне просувати та захищати, включають право на роботу в справедливих і сприятливих умовах; право на соціальний захист, на належний рівень життя та найвищі досяжні стандарти фізичного та психічного благополуччя; право на освіту та користування перевагами культурної свободи та наукового прогресу.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та його Перший Факультативний протокол набули чинності в 1976 році, а Другий Факультативний протокол набув чинності в 1991 році. Комітет з прав людини контролює виконання цього багатостороннього договору та його Факультативних протоколів.

Пакт стосується таких прав, як свобода пересування; рівність перед законом; право на справедливий судовий розгляд та презумпція невинуватості; свобода думки, совісті та релігії; свобода думки та вираження поглядів; мирні зібрання; свобода об'єднань; участь у державних справах та виборах; та захист прав меншин. Він забороняє свавільні позбавлення життя; тортури, жорстоке або принизливе поводження або покарання; рабство та примусова праця; свавільний арешт або затримання; свавільне втручання в приватне життя; військову пропаганду; дискримінацію; та пропаганду расової або релігійної ненависті.

Ряд міжнародних договорів про права людини та інших документів, прийнятих з 1945 року, розширили сукупність міжнародного права прав людини. Вони включають Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948), Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965), Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенцію про права дитини (1989) та Конвенцію про права інвалідів (2006), серед інших.

Варто вказати, що One IFI – IFC відіграє важливу роль у формуванні міжнародних стандартів щодо відповідальності інших фінансистів проєктів за забезпечення прийнятних екологічних та соціальних результатів у проєктах, які вони фінансують. За останні кілька років багато провідних світових фінпроєктів у приватному секторі погодилися дотримуватися «Принципів екватора» – зводу екологічних та соціальних стандартів, що базуються на Стандартах діяльності IFC [4].

Підписанти Принципів екватора погодилися вимагати від своїх клієнтів дотримання стандартів IFC з таких питань, як екологічна та соціальна оцінка, корінні народи, охорона праці та примусове переселення.

Принципи Екватора швидко стали найважливішими стандартами для світової індустрії фінансування проєктів – майже п'ятдесят установ, які погодилися дотримуватися Принципів, є кредитодавцями близько 80 відсотків глобальних кредитів на фінансування проєктів.

Стандарти діяльності IFC також, ймовірно, будуть прийняті як загальні екологічні та соціальні стандарти для державних експортно-кредитних агентств (ECA) найбільших

промислових держав світу. Наразі країни ОЕСР переглядають свої «Рекомендації щодо спільних підходів до навколишнього середовища та офіційно підтриманого експортного кредиту». Очікується, що вони наслідуватимуть приклад фінансистів проектів у приватному секторі та гармонізують політику ЕСА зі Стандартами діяльності IFC.

Завдяки тому, що як банки приватного сектору, так і ЕСА проводитимуть порівняльний аналіз діяльності своїх клієнтів зі стандартами IFC, IFC зміцнить свої позиції як найвпливовіший генератор екологічних та соціальних норм м'якого права для міжнародного проектного та торговельного фінансування. У майбутньому окремі банки або ЕСА все ще матимуть прерогативу використовувати інші стандарти.

Незважаючи на те, що вони відіграють таку важливу роль у фінансуванні високоефективних проектів у слабких зонах управління та в оприлюдненні стандартів для фінансистів проектів, жодна МФО не прийняла політику у сфері прав людини.

Доцільно зазначити, що більшість МФО мають оперативну політику, яка стосується суттєвих сфер, які також включають міжнародно узгоджені стандарти прав людини, таких як право на працю, примусове переселення та права корінних народів.

В окремих аспектах ця політика узгоджується з міжнародними стандартами прав людини. Наприклад, новий Стандарт ефективності МФК щодо умов праці частково базується на основних трудових стандартах МОП, але, як зауважив Спеціальний представник США щодо політики фінансових установ в цілому, політика МФО демонструє широке різноманіття в тому, як вона вирішує питання прав людини, і занадто часто не враховує важливих цінностей у сфері прав людини. І там, де вони звертаються до проблем прав людини, вони часто використовують визначення та стандарти, які не відповідають міжнародним нормам прав людини [5].

Два приклади мають проілюструвати, як нездатність міжнародних фінансових організацій безпосередньо вирішувати питання прав людини ставить під загрозу їхню здатність гарантувати, що проекти, які вони фінансують, не призводять до порушень прав людини. По-перше, в той час як МФО все частіше вимагають від своїх клієнтів інтегрувати соціальні стандарти в свої процедури належної екологічної безпеки, жодна МФО спеціально не вимагає від своїх клієнтів оцінки потенційного впливу на екологічні права людини. Як пояснюється в дискусійному документі Спеціального представника щодо оцінки впливу на права людини, загальні соціальні оцінки можуть ігнорувати «важливі умови прав людини, які вбудовані в конкретне суспільство, такі як дискримінація ... або обмеження свободи вираження поглядів чи ведення колективних переговорів» [6].

Оцінка впливу на права людини, з іншого боку, «використовує міжнародні стандарти прав людини (Загальну декларацію прав людини та Міжнародні пакти про громадянські та політичні права та економічні, соціальні та культурні права) як свою основу та оцінює стан реалізації широкого спектру прав...» [6].

По-друге, окрім недоліків в оцінці потенційних наслідків, існують також важливі недоліки щодо суттєвих вимог деяких політик, пов'язаних з правами людини. Слабкі місця в політиці корінних народів є символом проблеми. Деякі міжнародні фінансові установи, такі як Європейський інвестиційний банк та Африканський банк розвитку, взагалі не мають політики щодо корінних народів. Інші, в тому числі МФК [7], Європейський банк реконструкції та розвитку та Міжамериканський банк розвитку [8], мають чітку та відносно оптимальну політику щодо корінних народів, яка багато в чому наближається до міжнародних норм. Але навіть ці політики не посилаються на міжнародні стандарти і доволіно визначають важливі поняття у спосіб, який може бути не таким правозахисним, як міжнародні угоди та судова практика. Зокрема, вони значною мірою уникають будь-яких посилань на права корінних народів давати свою «вільну, попередню та інформовану згоду» на проекти на їхніх землях.

МФО також втрачають важливу можливість «просувати» права людини, коли вони не дають зрозуміти, що їхня політика спрямована на відповідність нормам прав людини, визначеним відповідними міжнародними угодами. Через вплив і статус МФО їх операційна

політика часто виконує нормативну і декларативну функцію. Явно прив'язавши свою оперативну політику до міжнародних стандартів прав людини, МФО могли б зробити потужну і впливову заяву про взаємозв'язок між правами людини і підходом до економічного розвитку.

У контексті наведеного доцільно вказати, що стандарти, розроблені ОЕСР, пов'язані з міжнародними інвестиціями, зокрема у сферах недискримінації, інтересів національної безпеки, відповідальної ділової поведінки визнані світовою спільнотою одними із оптимальних. Варто вказати, що За впливом ОЕСР належить до трійки провідних міжнародних фінансових організацій разом з МВФ та Світовим банком.

ОЕСР розробляє такі види правових інструментів рішення; рекомендації (зокрема у вигляді настанов, принципів, міжнародних норм та стандартів); декларації; міжнародні угоди; домовленості, документи про взаєморозуміння та інше [9]. Зокрема 2023 року ОЕСР було розроблено Декларацію про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства, метою якої було визначено сприяння передбачуваності, прозорості, верховенству права, підзвітності та інклюзивності у реалізації інвестиційної політики; змістовно взаємодіяти з зацікавленими сторонами щодо інвестиційної політики, включаючи збалансований підхід, який сприяє інвестиціям відповідно до сталого розвитку.

Крім того було розроблено Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств щодо відповідальної ділової поведінки (керівні принципи) – це рекомендації, адресовані урядами транснаціональним підприємствам. Загальною метою Прихильників Керівних принципів є заохочення позитивного внеску підприємств до економічного, екологічного та соціального прогресу та мінімізації несприятливого впливу на питання, охоплені Керівними принципами, які можуть бути пов'язані з діяльністю, продуктами та послугами підприємства. Відповідальна ділова поведінка може дозволити створити рівні умови на світових ринках, сприяти динамічному та добре функціонуючому бізнес-сектору та підвищити внесок бізнесу в результати сталого розвитку, включаючи рішення щодо вирішення та реагування на зміну клімату.

Керівні принципи є частиною Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства [OECD/LEGAL/0144] [10]. Прихильники Керівних принципів дають обов'язкове зобов'язання щодо подальшого розвитку їх ефективності відповідно до Рішення Ради щодо Керівних принципів ОЕСР для багатонаціональних підприємств щодо відповідальної ділової поведінки [OECD/LEGAL/0307] [11].

Крім того Керівні принципи стоять на сторожі захисту прав людини та передбачають добровільні принципи та стандарти відповідальної ділової поведінки відповідно до чинного законодавства та міжнародно визнаних стандартів. Питання, що охоплюються Керівними принципами, можуть бути предметом внутрішнього законодавства та міжнародних зобов'язань. Керівні принципи окреслюють рекомендації щодо відповідальної ділової поведінки, які можуть виходити за рамки того, чого підприємства юридично зобов'язані дотримуватися. Рекомендація урядів щодо дотримання підприємств Керівних принципів відрізняється від питань юридичної відповідальності та правозастосування.

Політичне, економічне, екологічне, соціальне, фізичне та технологічне середовище для міжнародного бізнесу зазнає далекосяжних і швидких змін. Самі керівні принципи розвинулися, щоб відобразити ці зміни. За останні десятиліття міжнародні фінанси значно зросли як частка світової економіки. Технологічні розробки, а також стратегічні альянси та більш тісні відносини між учасниками, як правило, розвивають межі підприємства. Швидка еволюція структури транснаціональних підприємств також відбивається на їх діяльності в країнах з економікою, що розвивається.

Характер, масштаби та швидкість економічних змін створили нові стратегічні виклики для всіх зацікавлених сторін щодо дотримання прав людини. Оскільки МФО у своїй діяльності постійно стикаються з різними юридичними, соціальними та регуляторними умовами, багато з них продемонстрували, що повага до високих стандартів дотримання прав людини йде рука об руку зі зростанням. МФО все частіше впроваджують моделі співпраці, які прагнуть до сталого розвитку та підтримують узгодженість між економічними, екологічними та

соціальними цілями. Вони також сприяють соціальному діалогу щодо того, що являє собою відповідальна ділова поведінка, і працюють з зацікавленими сторонами, в тому числі в контексті ініціатив, для розробки керівництва для відповідальної ділової поведінки та розробки й реалізації оптимального механізму захисту прав людини.

Прийняття Керівних принципів у 1976 році та їх подальші оновлення відображають підвищений попит бізнесу дотримуватися принципів та стандартів відповідальної ділової поведінки. Початок цього розвитку можна датувати роботою Міжнародної організації праці на початку двадцятого століття. Прийняття Організацією Об'єднаних Націй у 1948 році Загальної декларації прав людини стало ще однією знаковою подією. За цим послідувала постійна розробка стандартів, що мають відношення до багатьох сфер відповідального ведення бізнесу та захисту прав людини. ОЕСР зробила важливий внесок у цей процес шляхом розробки стандартів, що охоплюють такі сфери, як навколишнє середовище, боротьба з корупцією, інтереси споживачів, корпоративне управління, наука, технології та інновації, а також оподаткування.

Висновки. Керівні принципи залишаються провідним адміністративно-правовим інструментом у процесі реалізації прав людини у процесі взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями. Прихильники Керівних принципів прагнуть співпрацювати один з одним та з іншими учасниками для подальшої їх реалізації у партнерстві з багатьма підприємствами, профспілками та іншими неурядовими організаціями, які працюють для досягнення тієї ж мети.

Список використаних джерел:

1. International Finance Corporation, IFC Strategic Directions: Implementation Update and FY07-FY09 Outlook URL: [http://www.ifc.org/ifcext/about.nsf/AttachmentsByTitle/Strategy_Dev_Paper_2006/\\$FILE/Strategy_Dev_Paper_2006.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/about.nsf/AttachmentsByTitle/Strategy_Dev_Paper_2006/$FILE/Strategy_Dev_Paper_2006.pdf)
2. World Bank, Chad-Cameroon Petroleum Development and Pipeline Project: Project Appraisal Document URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/fr/821131468224690538/pdf/36569.pdf>
3. World Bank Group Guarantees deliver efficiency and boost impact URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2024/04/11/new-guarantee-platform-delivers-efficiency-simplicity-to-boost-impact>
4. The equator principles URL: <https://equator-principles.com/>
5. Interim Report of the Secretary-General's Special Representative on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises URL: <https://www.business-humanrights.org/fr/dernières-actualités/interim-report-of-the-special-representative-of-the-secretary-general-on-the-issue-of-human-rights-and-transnational-corporations-and-other-business-enterprises/>
6. Office of High Commissioner for Human Rights, Discussion Paper on Human Rights Impact Assessments URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/443/52/pdf/g1844352.pdf>
7. International Finance Corporation, Performance Standards on Social and Environmental Sustainability URL: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standards>
8. IDB, Operational Policy on Indigenous Peoples URL: <http://www.iadb.org/sds/doc/ind-pgn2386e.pdf>
9. Організація економічного співробітництва та розвитку URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku>
10. Declaration on International Investment and Multinational Enterprises URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0144>
11. Decision of the Council on the Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0307>

